

NÉMAFILMTÖRTÉNET SZEMINÁRIUMOK

Blos-Jáni Melinda (blosmelinda@yahoo.com)

A SZEMINÁRIUMI TEVÉKENYSÉGRŐL

A szemináriumok célja:

- a filmtörténet előadások témáinak kiegészítése konkrét elemzésekkel (ezáltal elmélyíteni a történeti adatok mellett a filmpoétika történeti ismereteket),
- a filmtörténeti szakirodalom megismerése, a szakirodalom kezelésének gyakorlása,
- annak a tudatosítása, hogyan lehet a filmtörténeti ismereteket beépíteni a filmértelmezésbe.

Minden hallgató szemináriumi feladatot vállal, félév végére pedig a szemináriumi témákhoz kapcsolódóan megír egy filmelemzést (= egy (vagy több) film (összehasonlító) elemzése meghatározott szempont(ok) alapján), ***kisebbségi tanulmányt*** (a dolgozatok gépelésére, szerkesztésére vonatkozó útmutatást lásd külön mellékelve).

- Egy témát 2 hallgató vállal, akik a szemináriumi megbeszélést/vitát megtervezik, irányítják, és akik a jelenséget (vagy az elemzésre kijelölt filmeket) az ajánlott szakirodalom alapján bemutatják-elemzik (szóban), a témákat közös megegyezés alapján rész kérdésekre lebontva.
- Az egyénileg megírt dolgozatokat a vizsgaidőszakban kijelölt határidőre kell majd benyújtani (min. 5 gépelt oldal).

A szemináriumokon 75%-os jelenlét kötelező

(~ 14 órából 11). **A szemináriumi tevékenység értékelése a végső vizsgajegy: 40%-át teszi ki.** (20% a szóbeli bemutatás + 20% a leadott dolgozat értékelése.)

A szemináriumi tevékenység értékelésének szempontjai:

- A felkészülés alapossága (= A hallgató elolvasta-e a témához megadott tanulmányokat?)
- Tud-e tájékozódni a kérdés szakirodalmában, össze tudja-e foglalni egy-egy jelenség lényegét?
- A szemináriumi bemutatás/elemzés/vita megszervezésének leleményessége, hatékonysága.

A szemináriumi dolgozat értékelésének szempontjai:

- a dolgozat témájának, a választott jelenségnek a világos körülhatárolása,
- a megadott terjedelmi kereteken belül a dolgozat felépítése mennyire logikus, alapos, kifejtett,
- a szakirodalom megfelelő kezelése: felhasználásának módja, a hivatkozások filológiai pontossága,
- a szövegalkotás igényessége: a dolgozat arányai, fogalmazásmód, helyesírás, tipográfiai kivitelezés

1. A szemináriumi tevékenység megtervezése. A témák megbeszélése, elosztása.

Vetítés: Buster Keaton: *A navigátor* (1924). (szept. 21.)

2. A KORAI FILM ÉS AZ ATTRAKCIÓ MOZIJA. A KORAI FILMEK MŰFAJAI (Tom Gunning).

Szemináriumfelelős: **Blos-Jáni Melinda, szept. 28.**

Szakirodalom: Tom Gunning: Az attrakció mozija. A korai film és az avantgárd. In: Kovács András Bálint (szerk.): *A kortárs filmelmélet útjai*. Budapest, Palatinus, In: Kovács András Bálint (szerk.): *A kortárs filmelmélet útjai*. Budapest, Palatinus, 292–304.

Tom Gunning: Nonkontinuitás, kontinuitás, diszkontinuitás: a korai filmek műfajainak elmélete. In: Kovács András Bálint (szerk.): *A kortárs filmelmélet útjai*. Budapest, Palatinus, 304–320.

3. AZ ERDÉLYI NÉMAFILMGYÁRTÁS TÖRTÉNETE

Szemináriumfelelősök: **Rancz Zsolt, Orbán Szabolcs, okt. 5.**

Vetítés: Fekete Mihály: *A vén bakancsos és fia, a huszár* (1917)

Szempontok a bemutatáshoz: – Az erdélyi filmgyártás kezdeteinek körülményei. A kolozsvári moziélet.

– Janovics Jenő munkássága. Az elkészült filmek számbavétele.

– A filmek jellemzői (*A vén bakancsos és fia, a huszár* c. film elbeszélés-szerkezetének és térhasználatának az elemzése).

Kötelező olvasmányok:

– Jordáky Lajos: *Az erdélyi némafilmgyártás története (1903–1930)*. Bukarest, Kriterion, 1980.

– Kolozsvár, moziváros összeállítás. *Filmtett*. 2002. szept. 6-24.

– Kertész, Korda, Kolozsvár összeállítás. *Filmtett*. 2004. 5. dec-jan. 6-17.

– Xantus Gábor dokumentumfilmje: *Filmjáték mozifalván* (1997)

Ajánlott olvasmány: Janovics Jenő-összeállítás: *Filmspirál*. 2002. 2. 30.

[www.filmintezet.hu/magyar/filmint/filmspir/header.htm]

4. A NÉMAFILM JELLEGZETES MŰFAJA: A BURLESZK

Szemináriumfelelősök: **Moldvai Anikó, Zelkó Noémi, Molnár Gellért, okt. 11.**

Vetítés: Buster Keaton: *A léghajós* (1923), *A színház* (1922)

Szempontok a bemutatáshoz: – Fogalmak meghatározása: *slapstick, burleszk, geg*.

– A burleszk készítésének körülményei: milyen stúdiók vannak? Hogyan jön létre a forgatókönyv? Milyen volt egy burleszkforgatás?

– Jellegzetes témák, hősök, kifejezőeszközök és sztárok: Mack Sennett, a Keystone Cops, Max Linder, Harold Lloyd.

– **Buster Keaton** művészete.

Kötelező olvasmányok:

– Szalay Károly: *A geg nyomában*. A köv. fejezetek: *A geg mint komikus struktúra* és a „*The Great Stone Face*”. Bp, Magvető, 1972. 11-23. és 33-68. (az új, 2006-os kiadásban más az oldalszám)

– Szilágyi Erzsébet: *A burleszk*. *Filmtett*. 2001. május 23-26.

– Buster Keaton: Fapofával. *Filmvilág*. 1986. 2. 51-56., 3. 38-48., 4. 42-48., 5. 49-55.

– Matuska Ágnes: Buster Keaton és a mutatvány ars poeticája. *Apertúra* 2009. nyár. <http://apertura.hu/2009/nyar/matuska>

– Georges Sadoul: A filmbohózat fejlődése Max Lindertől Charles Chaplinig. In: *A filmművészet története*. Bp, Gondolat, 1959: 117-128.

Ajánlott olvasmány: Trahair, Lisa: Dialektika rövidre zárva: elbeszélés és burleszk Buster Keaton mozijában. *Apertúra* 2009. nyár. <http://apertura.hu/2009/nyar/trahair>

Hevesy Iván: Az amerikai filmburleszk. Buster Keaton. In: *A némafilm egyetemes története. 1895–1929*. Bp, Filmintézet, 1993. 87-103 és 137-160.

5. CHARLIE CHAPLIN MŰVÉSZETE

Szemináriumfelelősök: **Nagy Orsolya, Bálint Ibolya, Pap B. Álmos, okt. 18.**

Vetítés: Chaplin: *Modern idők* (1936) vagy a *Nagyvárosi fények* (1931)

Szempontok a bemutatáshoz:

– Az életmű vázlatos bemutatása. Chaplin kisfilmjei és nagyjátékfilmjei. Chaplin a hangosfilm korszakában. A chaplini figura utóélete (ez csak ajánlott téma)

- A chaplini humor forrásai. A chaplini figura és történetmondás jellemzői (A. Bazin tanulmánya alapján készítettek elő Chaplin-filmrészleteket, amelyek a chaplini burleszk jellemzőit példázzák).
- Chaplin munkamódszere: a gegek felépítése, az improvizációra épülő filmezés metódusai (l. az *Unknown Chaplin* c. dokfilmet).

Kötelező olvasmányok:

- *Unknown Chaplin* – 3 részes dokumentumfilm Chaplin munkásságáról
- André Bazin: Charlie Chaplin. In: *Mi a film? Esszék, tanulmányok*. Budapest, Osiris, 1995. 155-227.
- Szalay Károly: *Chaplin*. Budapest, Gondolat, 1978. 167-229. (fénymásolat a könyvtárban, valamint a *Geg nyomában*-nak az új kiadásában is olvasható, csak más az oldalszám).
- Balázs Béla: Charlie Chaplin, a forradalmár. In: *Válogatott cikkek és tanulmányok*. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1968. 291-294.
- Balázs Béla: Chaplin, az amerikai nyárspolgár. In: *A látható ember. A film szelleme*. Budapest, Gondolat, 1984. 113-115.
- Hevesy Iván: Chaplin. In: *A némafilm egyetemes története. 1895–1929*. Budapest, Filmintézet, 1993. 103-137.

6. A WEIMARI FILMGYÁRTÁS ÉS A NÉMET EXPRESSZIONIZMUS ELŐZMÉNYEI

Szemináriumfelelősök: Simon Artur, Fülöp Attila - nov. 2.

Vetítés: Stellan Rye: *A prágai diák* (1913) – szemináriumtartóknak kötelező megnézni a köv. filmet is: Paul Wegener: *A gólem* (1919), ebből részleteket kell kiválasztani, amit szemináriumon majd a csoportnak is levetítenek.

Szempontok az elemzéshez: – Paul Wegener munkássága. Hogyan néz ki ekkor a német filmgyártás? Mit neveznek Autorenfilmnek? Kik a filmek „szerzői”? A két film történetének és azok forrásainak bemutatása. Mi a közös a két film témájában? A témaválasztás milyen hatással van a képpoétikára?

- A két történet elbeszélésmódjában megmutatkozó különbségek. A történetvezetés technikái. Milyen kinematografikus eszközökkel fokozza a rendező a rémtörténet hatását?
- A két film látványvilágának összehasonlítása: színészi játék, tárgyak, díszletek.

Források:

- Geoffrey Novell-Smith (szerk.): *Oxford Filmenciklopédia*. Bp., Glória kiadó, 1998. 140-145.
- Kovács András Bálint: Az expresszionista film előzményei. In: *Metropolis, Párizs*. Budapest, Képzőművészeti, 1992. 37-49.
- Leonardo Quaresima: *Dichter Heraus! The Autorenfilm and German Cinema of the 1910s*. *Griffithiana* 1990. 38-39. szám. 101-126 oldal.
- Lotte H. Eisner: *A démoni filmvászon*. Budapest, Filmintézet, 1994. (kikeresni a filmekre vonatkozó részeket a könyv végén található névmutató alapján)
- Siegfried Kracauer: *Caligariól Hitlerig. A német film pszichológiai története*. Budapest, Magyar Filmintézet, 1991. 71-73.
- Paul Wegeneréről szóló internetes oldal: <http://www.missinglinkclassichorror.co.uk/wegener.htm>
- Kay E. Vandergrift: *Background on the Golem Legends* <http://www.scils.rutgers.edu/~kvander/golem/backgroundgolem.html>

Ajánlott olvasmány:

- Cathy Gelbin: *Narratives of transgression, from Jewish folktales to German cinema*. Letölthető a következő honlapról: <http://www.kinoeye.org/03/11/gelbin11.php>.

7. A NÉMAFILM POÉTIKÁJA – ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

Szemináriumfelelősök: Köllő Ildikó, Balázs Csaba, Morocz Enikő, Pánczél Ottó – nov. 9.

Vetítés: Friedrich W. Murnau: *Nosferatu* (1922) és Werner Herzog: *Nosferatu* (1978)

Szempontok az elemzéshez: – A két film történetének a bemutatása. A két történet viszonya a forrásul szolgáló irodalmi műhöz (Bram Stoker: *Drakula* c. könyve a szemináriumfelelősök számára kötelező olvasmány, a könyvtárban megtalálható)

- A vámpírmetafora értelmezése a két filmben. A szereplőkben és a történetben megmutatkozó világ-nézeti különbségek.
- A két film képvilágának összehasonlítása: a beállítások, a tárgyvilág, a szimbolikus erejű kép(elem)ek, a fényhasználat, színkezelés és a színészi játék hasonlóságai és különbségei.

Kötelező olvasmányok:

- Siegfried Kracauer: *Caligariól Hitlerig. A német film pszichológiai története*. Budapest, Magyar Filmintézet, 1991. 71-73.
- Lotte H. Eisner: *A démoni filmvászon*. Budapest, Filmintézet, 1994. 65-80.
- Kovács András Bálint: Az expresszionista filmkép. In: *Metropolis, Párizs*. Budapest, Képzőművészeti, 1992. 51-77. (Feladat: melyek a *Nosferatu* képi világának jellemzői a Kovács A. B. tanulmányában leírtak alapján?)
- Kányádi András: *Drakula. Egy vámpír történelmi és irodalmi mítosza*. *Rubicon*. 2005. 7. 52-55. (fénymásolat a könyvtárban található némafilmtörténet mappában)

- Bíró Gyula: Vámpírok újjászületése. F.W. Murnau: Nosferatu, W. Herzog: Nosferatu. *Filmkultúra*. 1981.1. 34-43.
- Az expresszionizmus és a film (összeállítás). *Filmkultúra*. 1986. 5. 26-42.
- Ajánlott olvasmány: Koczogh Ákos (szerk.): *Az expresszionizmus*. Bp, Gondolat, 1967.

8. FILM ÉS SZÜRREALIZMUS

Szemináriumfelelősök: Kővári Szabolcs, László Barna, Sapungi Béla – nov. 16.

Vetítés: Luis Buñuel: *Andalúziai kutya* (1929), *Az aranykor* (1930)

Szempontok a bemutatáshoz: - a szürrealizmus elveinek megjelenése a filmművészetben, Dali és Buñuel együttműködése

- a szürrealista film politikuma és esztétikája
- lehetetlen történetek: az *Andalúziai kutya* és az *Aranykor* című filmek lehetséges értelmezései

Kötelező olvasmányok:

- A szürrealizmus és a film (összeállítás). *Filmkultúra*. 1971. 5. 62-85.
- Sophie Williams: *L'Âge d'or: faux-raccord (false match)* <http://www.sensesofcinema.com/contents/cteq/00/5/age.html>
- Luis Buñuel: *Utolsó leheletem*. Bp., L'Harmattan, 2006. 88-109.
- Nemes Károly: *Luis Buñuel*. Bp., 1978. 11-28.
- Tom Gunning: Az attrakció mozija: a korai film, nézője és az avantgárd. In: Vajdovich Gyöngyi (szerk.): *A kortárs filmelmélet útjai*, Bp., Palatinus, 2004. 292-303.
- Ajánlott olvasmány: Linda Williams: Dream Rhetoric and Film Rhetoric: Metaphor and Metonymy in *Un chien andalou*. *Semotica*. 33. 1981. 87–103.
- Szabó Z. Pál: *Lázadás a halál ellen. Salvador Dalí – Luis Buñuel: Andalúziai kutya*. Bp., Áron kiadó, 2003. 9-101.

9. A TÖRTÉNET NÉLKÜLI FILM

Szemináriumfelelősök: Györfi Piroška, Székely Előd, Jankó Edina – nov. 23.

Vetítés: Dziga Vertov: *Ember a felvevőgéppel* (1929), avantgárd rövidfilmek (pl. Joris Ivens: *Eső*). A szemináriumfelelősöknek kötelező megnézni: Walter Ruttmann: *Berlin, egy nagyváros szimfóniája* (1927) és Jean Vigo: *Nizzáról jut eszembe* (1930) c. filmeket.

Szempontok a bemutatáshoz: – A képzőművészeti avantgárd mozgalmak elveinek megjelenése a filmkészítésben

- Az absztrakt film. A tiszta film (*cinéma pur*), a történet nélküli film ideálja a 20-as évek filmjeiben
- A városfilm műfaja (**Dziga Vertov, Walter Ruttmann, Jean Vigo**)
- Dziga Vertov: *Ember a felvevőgéppel* (1929) c. filmjének elemzése: a képszerkesztési megoldások (montázs, beállítások, trükkök); a felvételek készítésének módszertana, Vertov elméletei erről; film a filmről

Kötelező olvasmányok:

- Kiss Miklós: Európai filmes avantgárd. *Filmtett*. 2001. ápr. 24-28.
- Kristin Thompson–David Bordwell: *A film története*. Palatinus, 2007. 197-208.
- A futurizmus és a film (összeállítás). *Metropolis*, 1997-98.1. 6-64.
- Gelencsér Gábor: A film városa, a város filmje. In: N. Kovács T.–Böhm G.–Mester T. (szerk.): *Terek és szövegek. Újabb perspektívák a városkutatásban*. Bp., Kijárat, 2005. 255-263.
- Jay Leyda: *Régi és új. Az orosz és szovjet film története*. Budapest, Gondolat, 1967. (csak a Vertovra vonatkozó részek, a könyv végi névmutató alapján ki kell keresni)
- Ajánlott olvasmány: Kovács András Bálint: *Metropolis, Párizs*. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1992. 21-113.

10. A KULESOV-KÍSÉRLET ÉS A MONTÁZSFAJTÁK BEMUTATÁSA

Szemináriumfelelősök: Domokos Attila, Zsigmond Lehel, Moldovai Kati – nov. 30.

Vetítés: S. M. Eisenstein: *Patyomkin páncélos* (1925)

Szempontok a bemutatáshoz: – A Kulesov-effektus és egyéb Kulesov kísérletek bemutatása, értelmezése

- A K-effektus bemutatására egy képsorozat megtervezése, az eredeti elképzelések alapján (de nem feltétlenül pontosan annak a reprodukciójaként). Számítógépen összevágni meglévő filmekből a képeket.
- Az Eisenstein montázstípusok leírása alapján állítsunk össze képsorozatokat, amelyek ezeket a típusokat példázhatják.

Kötelező olvasmányok:

- Erdélyi Miklós: Montázs-éhség. In: *Képkorszak. Szöveggyűjtemény*. Korona Kiadó, 1998. 103-109.
- Viktor Sklovszkij: A montázs. In: *Képkorszak. Szöveggyűjtemény*. Korona Kiadó, 1998. 88-91.
- Lev Kulesov: A montázs mint a filmművészet alapja. In: *Képkorszak. Szöveggyűjtemény*. Korona Kiadó, 1998. 71-77.
- Margitházi Beja: *Kulesov örök! (?)* – fénymásolat a könyvtárban található némafilmtörténet mappában
- Sz. M. Eisenstein (összeállítás). *Metropolis*. 1998. 3. 6–11, 64–76.
- Geréb Anna: Orosz montázssiskolák 1-2. *Filmtett*. 2001. jún. 23-29. és júl.–aug. 23-27.

A Képkorszak c. kötet szövegei letölthetők: a <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/filmszin/> vagy <http://mek.oszk.hu/00100/00125/html/> honlapról

Ajánlott olvasmány: Kulesov-kísérlet. In: *Film- és médiafogalmak kisszótára*. Bp, Korona, 2002. 114.

– Szergej M. Eisenstein: *Válogatott tanulmányok*. Budapest, Áron Kiadó, 1998. 115-290.

11. A NÉMAFILM POÉTIKÁJA – ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

CARL DREYER: *JEANNE D'ARC PASSIÓJA* (1928) – LUC BESSON: *JEANNE D'ARC TÖRTÉNETE* (1999)

Szemináriumfelelősök: Ballók Zoltán, Veiszenbacher Tibor – dec. 7.

Vetítés: Carl Dreyer: *Jeanne D'Arc passiója* (1928), a szemináriumvezetők feladata kikeresni a Luc Besson filmből a per és a kivégzés jelenetét

Szempontok az elemzéshez: – Dreyer koncepciójának jellemzése, a dreyeri mozi legfontosabb stílári jellemzőinek megragadása. A különböző avantgárd irányzatok hatása a filmre.

– A némafilm költészete szemben a tömegfilm dramaturgiájával: a történetmondás fölépítése és a szereplők jellemzésének eszközei.

– A képek kifejező ereje a két filmben (beállítások, a díszletezés, képkivágás stb.)

– A színészi játéktípus összehasonlítása.

Kötelező olvasmányok:

– Bikácsy Gergely: Theodor Dreyer. *Filmkultúra*. 1977. 2. 59-69.

– Bikácsy Gergely: Csend a várak alatt. Jeanne d'Arc-filmek. *Filmvilág*. 43. 2000. 1. 24-27.

– Egy vagány szűz. Jeanne d'Arc színéváltozása. Kerekasztal-beszélgetés. *Filmvilág*. 38. 1995. 6. 15-19.

– Gelencsér Gábor: Láss csodát! *Filmtett*, 2001. május, 6-10. A szöveg megtalálható Gelencsér Gábor: *Másvilágok c. tanulmánykötetében* is.

– Böngészésre ajánlom a rendezővel foglalkozó adatbázist: <http://english.carlthdreyer.dk/Films/La-Passion-de-Jeanne-dArc.aspx>. Ha megnyitjátok a *Szent Johannával* foglalkozó oldalt, akkor jobb oldalt további elemzésekre, infókra mutató linkeket találtok.

– <http://www.mastersofcinema.org/dreyer/resources.htm> Itt főként a köv. tartalmakat ajánlom: 25 minute audio interview with Carl Th. Dreyer, és a Jeanne d'Arc passiójának díszletterveiről található fotók, leírások).

Ajánlott olvasmányok: <http://www.joanofarc.info/>

<http://archive.joan-of-arc.org/>

<http://www.imagesjournal.com/issue08/reviews/joanofarc/text.htm>

12. A NÉMAFILM HAGYOMÁNYA A FILMMŰVÉSZETBEN: JACQUES TATI, A HANGOSFILM NÉMA BOHÓCA

Szemináriumfelelősök: Sütő Gábor, Fekete Lajos – dec. 14.

Vetítés: *Hulot úr nyaral*, *Nagybácsim* (a felsorolt filmek egyike)

Szempontok a bemutatáshoz: – Jacques Tati munkásságának áttekintése.

– Tati humora: a burleszk és a groteszk között; "némaság" a hangosfilmben

– Kiválasztott filmrészletek elemzése.

Kötelező olvasmányok:

– Szalay Károly: *A geg nyomában*. Budapest, Magvető, 1972. 124-170.

– Molnár Gál Péter: A Kelekótya Angyal (Jacques Tati utolsó halála). *Filmvilág*. 1983. 2. 19-26.

– Jacques Tati önmagáról. *Filmvilág*. 1983. 2. 26-28.

– Bikácsy Gergely: Idióták a családban. A filmművészet bölcselői: Chaplin, Keaton, Tati. *Filmvilág*. 1990. 6. 16-21.

– Molnár Gál Péter: A hallgatag bohóc. *Filmvilág*. 1995. 10. 35-38.

– Jacques Tati címszó. <http://www.sensesofcinema.com/contents/directors/02/tati.html>

13. A NÉMAFILM HAGYOMÁNYA A KORTÁRS FILMMŰVÉSZETBEN:

A NÉMASÁG POÉZISÉNEK ÚJRAFÖLFEDEZÉSE? (dec. 21. – szem.vezető: Blos J. Melinda)

Vetítés: Esteban Sapir: *Antenna* (2007) vagy Rolf de Heer: *Dr. Plonk* (2007)

Szempontok: – Miért készít egy filmrendező a kilencvenes évek végén filmet a húszas évek némafilmjeinek stílusában?

– Milyen aktualitása van a némafilmnek a több mint százéves moziban? Archaizálás? A minimalista redukció filmes lehetősége? Öncélú játék?

–A film némafilmes eszközeinek bemutatása.

14. ÖSSZEFOGLALÁS. VIZSGAI ELŐKÉSZÜLETEK MEGBESZÉLÉSE.

>>>>